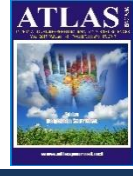

ATLAS INTERNATIONAL REFERRED JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES

ISSN:2619-936X

Article Arrival Date: 30.04.2018

Published Date:25.06.2018

2018 / June

Vol 4, Issue:9

Pp:376-387

Disciplines: Areas of Social Studies Sciences (Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences)

SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ FİNANSMANI VE 2010-2016 YILLARI FİNANSMAN AÇIKLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

A RESEARCH TOWARDS EVALUATION OF ACADEMIC STAFF IN TERMS OF
BURNOUT AND JOB SATISFACTION

Shafiga AHMADOVA

İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, wafiqaxmedova@gmail.com,
İstanbul/Türkiye.

Yrd. Doç. Dr. Beyhan Hilal YASLIDAĞ

İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, beyhanyaslidag@aydin.edu.tr, İstanbul/Türkiye.

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Sosyal Güvenlik Kurumunun finansmanı ve 2010-2016 yılları arasındaki finansman açıklarının nedenleri ve boyutlarını araştırarak, ilgili dönem içindeki durumu değerlendirmektir.

Çalışma kapsamında; sosyal güvenlik kavramına, sosyal güvenliğin amacına, konusuna ve sistemin fonksiyonlarına değinilmiş daha sonra sosyal güvenlik sisteminin finansman yöntemleri, finansman kaynakları ve sosyal güvenlik finansman açıkları incelenmiştir.

Son olarak, finansman açıkları yıllar itibariyle değerlendirilip, finansman açıklarını önlemeye yönelik tedbirler ele alınmıştır.

Sonuç olarak; Sosyal Güvenlik Kurumu'nun toplam gelirlerinin toplam giderleri karşılama oranı 2010 ila 2016 yılları arasında iyileşme göstermekte olup; 2010 yılında Sosyal Güvenlik Kurumu'na yapılan transferler 55.244 TL iken 2016 yılında bu rakam yaklaşık 2 kat artarak 106.550 TL seviyesine yükselmiştir. Buradan yola çıkarak; Türkiye'deki sosyal güvenlik açıklarının nedenleri birbirine bağlı, bağımlı ve içselleşmiş durumların bir arada değerlendirilmesi ve bu düşünceyle mücadele edilmesinin önemli olduğu görülmektedir. Ancak bu mücadelenin başarılı olması istenilen sonuçlara ulaşabilmesi için, yasal ve idari anlamda yapılan düzenlemelerin etkin politika araçları ile desteklenmesi ve bu mücadeleyi de tüm toplumun desteklemesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Güvenlik, Finansman Açıkları, Finansman Yöntemleri.

ABSTRACT

The aim of this study is to evaluate the situation within the relevant period by investigating the reasons and dimensions of the financing of the Social Security Institution and the financial gaps between 2010-2016.

Within the scope of study; the concept of social security, the aim of social security, the topic of social security and the functions of system are mentioned then the financing methods of social security, source of financing and the financing deficits of social security are examined.

Finally, financing deficits have been evaluated by years and measures have been taken to prevent towards financial deficits.

As a result; the ratio of the Social Security Institution's total incomes to total expenditures is improving between 2010 and 2016; while the transfers made to the Social Security Institution in 2010 were 55.244 TL, this figure increased by two times in 2016 to 106.550 TL. Starting from this point of view, it seems to be important that the reasons of the social security deficits in Turkey are evaluated together with the interdependent, dependent and internalized situations and fight with this thought is also important. However, in order for this struggle to be successful and to reach the desired result, it is necessary that the legislative and administrative arrangements are supported by effective policy tools and that the whole society should support this fight.

Keywords: Social Security, Financing Deficits, Financing Methods

1. SOSYAL GÜVENLİK KAVRAMI

İnsanlar hayatları boyunca birtakım risklere maruz kalabilmektedirler. Bu risklerin bir kısmı kişilerin gelirlerini azaltırken, diğer bir kısmı da hem gelirlerini azaltmakta hem de giderlerini arttırmaktadır. İşte bu nedenle sosyal güvenlik fikri kişilerin geleceklerini güvence altına alma ihtiyacı olarak ortaya çıkmıştır. Bu boyutuyla Sosyal Güvenlik kavramının, çeşitli sosyal risklerle karşılaşan kişilerin korunması fikrine odaklandığı görülmektedir (Kabataş, 2010).

Sosyal güvenlik hakkı, devlete pozitif faaliyette olma görevi yüklemekte olup, sosyal hakların en farklı olanı olarak göze çarpmaktadır. Sosyal güvenlik hakkı, sosyal yaşamdan kaynaklanan riskler karşısında bireyi korumayı hedef almaktadır. Bu nedenle bu hakkın temel amacı bireylerin sosyal güvenlik ihtiyaçlarının karşılanması, muhtaçlığın ve yoksulluğun yok edilmesidir. Yani bu hak, maddi olarak gücü olmayan ve yaşamak için yeterli geliri olmayanları korumayı amaçlar. Sosyal güvenlik hakkının öznesi herkeştir, ancak güçsüz ve korunmaya muhtaç olanlar önceliklidir (Balkır, 2000).

Sosyal güvenlik, *“herkeste bir güvence duygusu yaratmak, bireylerin uğrayacakları tehlikelerin zararlarından kurtarılma garantisi”* olarak tanımlandığı gibi, *“bir ülke halkının bugününü ve yarınını güven altına almayı amaçlayan ve birbiri arasında sıkı bir birlik ve uyum kurulmuş olan bir kurumlar bütünüdür”* biçiminde tanımlamak da mümkündür (Turan, 2003). Sosyal güvenlik genel olarak insanın ihtiyaçtan ve tehlikelerin sonuçlarından belli bir gelir garantisi sağlayarak korunmasıdır. Bu bakımdan hastalık, işsizlik veya yaşlılık yahut kazalar sebebiyle meydana gelen iş göremezlik, hastalık veya işsiz kalmak suretiyle muhtaç olan kişilere ve bu kişilerin geçindirmekle yükümlü oldukları kimselere sağlanan yardımlar ve tedbirlerin bütünü sosyal güvenliğin faaliyet alanını oluşturmaktadır (Çubuk, 1983).

Sosyal güvenlik bir yandan insanların uğradıkları kayıpları telafi etmeye uğraşırken, diğer yandan zaman içinde insanları bu kayıplara uğramaktan korumak gibi bir işlev edinmiştir. Bu açıdan bakıldığında sosyal güvenliğin kayıpları giderici işlevinin yanı sıra kayıpları önleyici işlevi de zaman içinde işlevlik kazanmıştır (Güzel ve Okur, 1998). Sosyal güvenliğin toplumun tüm bireylerine yaygınlaştırılması ve buna bağlı olarak diğer insan hakları yanında tanınan bir hak olarak kabul edilmesi sosyal güvenlik sistemlerinin temel özelliklerindedir.

Ancak sosyal güvenlik sisteminin tek hedefi kişinin uğradığı gelir kaybını yerine koymak değildir. Sosyal güvenliğin, karşılaşılması olağan tehlikeleri, oluşmadan önlemek veya yaşanabilecek kazalara karşı tedbirler geliştirmek, hastalıklar karşısında koruyucu önlemler almak gibi görevleri de bulunmaktadır. Sosyal güvenlik sistemi nakdi yardımların yanı sıra kapsamlı olarak sağlık ve sosyal hizmet ağını da kapsamaktadır. Sosyal güvenlik, işsiz kalanlara iş buluncaya kadar geçimlerini temin edecek yardımcı yapmasının yanı sıra, iş kazası, yaşlılık ve malullük nedeniyle muhtaç duruma düşenlere de gelir garantisi sağlamaktadır (Gazioğlu, 2013).

Sosyal güvenliğe ihtiyaç duyulmasına yol açan tehlikeleri ise; fiziksel ve ekonomik tehlikeler şeklinde sınıflandırılabilir. Fiziksel tehlikeler; hastalık, malullük, yaşlılık, ölüm vb. durumlarda gerçekleşirken; ekonomik tehlikeler ise işsizlik, gelirden eksilme şeklinde ortaya çıkmaktadır (Gençler, 1999). Sosyal güvenlik tehlikelerin zararlarından kurtarıcı bir sistemdir. Tehlikelerin zararları da gelir eksilmesi veya gelir kesilmesi şeklinde özetlenebilmektedir.

2. SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNİN FONKSİYONLARI

Sosyal sigortalar, sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar amaçları bakımından birbirlerinin aynı, finansmanları ve kapsadığı kişiler bakımından birbirinden farklı kavramlardır. Sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler sosyal güvenliğin bir parçası iken sosyal sigortaların tamamlayıcısıdır (İpek, 2007). Sosyal güvenliği sağlamakta kullanılan araçlardan bir diğeri de özel sigortalardır. Bu kavramlara aşağıda kısaca değinilmektedir.

- **Sosyal Sigortalar:** Belli mesleki fizyolojik, ekonomik ve sosyal riskleri karşılamak sebebiyle alınan tedbirlerin masraflarına topyekün karşı koymak şeklinde tanımlanan sosyal sigorta en gelişmiş ve en yaygın kolektif teknik olup, primli sosyal güvenlik rejimi olarak da anılmaktadır. Bir kamu hizmeti olarak öngörülen sosyal sigorta uygulamasında korumadan faydalanacak kişinin maddi katılımı şarttır. Bunun yanında işveren ve devlet katkısı da söz konusudur (Talas, 1997). Ayrıca sosyal sigortalar kısa ve uzun vadeli sigortalardan oluşmaktadır.
- **Sosyal Yardımlar:** Sosyal güvenliğin uygulanmasında başvurulan en eski metodlardandır. Bireyin ve bakmakla sorumlu olduğu bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli asgari gelire sahip olmayanlara sağlanan yardımlardır. Sosyal yardımda hedef yardım sağlanan bireyin en yakın zamanda yeniden çalışabilme, para kazanarak, kendi geçimini devam ettirmesidir (Dilik, 1994). Genel kabul görmüş üç sosyal yardım türü vardır. Bunları; genel, kategorik ve şartlı yardımlar olarak sıralamak mümkündür (Lindert, 2002).
- **Sosyal Hizmetler:** Sosyal hizmet kavramı, ülkelerin sosyo-ekonomik şartları ve gelişim derecesiyle bağlantılı olarak farklı içerik ve anlam taşıyabilmektedir. Parasal yardımdan çok, belirli bir hizmet sunma veya mal yardımı biçiminde gerçekleşen sosyal hizmetlerin finansmanının, büyük bir kısmı devlet bütçesi ya da kamu kaynaklarından karşılanmakta; diğer kısmı ise, bazı özel kuruluşlar tarafından sağlanan ekonomik katkılardan oluşmaktadır (Erol ve Yıldırım, 2004).
- **Özel Sigortalar:** Sosyal güvenliği sağlamada kullanılan araçlardan bir diğeri de özel sigortacılıktır. Özel sigortacılık, prim ödeyenlerden birinin tehlikeye maruz kalması sonucu oluşan zararın, belli oranlarda sigortacı tarafından karşılanmasına yönelik bir sistemdir (Koç, 2004).

Özel sigorta yönteminde sağlık, emeklilik, kaza, hayat sigortası gibi çeşitli kollarda sigorta uygulaması özel sigorta şirketleri aracılığıyla sağlanmaktadır. Özel sigorta uygulamaları kar amacı güttüğü için yüksek risk sahibi grupları sisteme dahil etmeme durumu söz konusu olmaktadır. Düşük gelirli bu sistemde daha dezavantajlı bir konuma sahiptirler (Şenatalar, 2003).

3. SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNİN FİNANSMAN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

Sosyal güvenlik kurumlarının amaçları doğrultusunda faaliyet gösterebilmeleri için mali kaynaklara sahip olmaları gerekmektedir. Bu nedenle sosyal güvenlik kurumlarının finansmanı için izlenecek yöntem, ilke ve kaynakların belirlenmesi gerekmektedir. Finansman geniş ve karmaşık bir süreçtir. Sosyal güvenlik kurumlarının finansal açıdan zaruretlerinin sürekli ve istikrarlı bir kaynakla sürdürülmesi, devamlılığı ve bu kaynakların verimli alanlarda kullanılması ehemmiyet arz etmektedir. Bu sebeple kurumun finansman politikasını ülkenin ekonomik ve sosyal şartlarına azami şekilde düzenlemek uygun olacaktır. Ayrıca gelir ve giderler arasında sağlam ve akılcı bir denge kurmakta zaruriyet arz etmektedir (Yıldırım, 2012).

Sosyal güvenlik finansman yöntemleri ülkelere göre farklılıklar göstermektedir. Bazı ülkelerde fon biriktirmeye dayalı sistemler olduğu gibi bazı ülkelerde gelirin yeniden dağıtılması esasına dayalı dağıtım sistemleri mevcuttur. Ayrıca bu sistemlere ilaveten her iki finansman yönteminin de uygulandığı ülkeler de bulunmaktadır. Temelde sosyal güvenliğin başlıca finansman yöntemleri fon sistemine dayalı kapitalizasyon, dağıtım ve karma yöntemden oluşmaktadır. Dağıtım yöntemi belirli bir sigorta dönemindeki gelirler ile giderler arasında dengenin sağlanmasına dayanmaktadır. Fon sistemine dayalı kapitalizasyon yönteminde ise beklenen riskler ile ilgili olarak ileride yapılacak ödemeleri karşılamak

amacıyla, bir fon oluşturulması amacı taşımaktadır. Karma yöntem de ise her iki yöntemin de bazı nitelikleri yer almaktadır (Kitapçı, 2007).

Sosyal güvenliğin finansmanını sağlamada ise; birçok finansman kaynağı kullanılmakta olup, bunlardan en önemli ve en yaygın olanı aktif sigortalıdan ve işverenden alınan primlerdir. Ancak primler sosyal güvenliğin finansmanında kullanılan tek kaynak değildir. Devletin ulusal bütçeden yaptığı katkılar, sosyal güvenlik kurumlarının sahip olduğu fonlardan sağladıkları gelirler, faiz gelirleri, sosyal güvenlik kurumlarına ait gayrimenkullerin kira gelirleri ya da sosyal güvenliğin finansmanını sağlamak amacıyla alınan vergiler sosyal güvenlik hizmetlerinin finansmanında kullanılan finansman kaynaklarından öne çıkanlarıdır.

4. SOSYAL GÜVENLİK FİNANSMAN AÇIKLARI VE NEDENLERİ

Türkiye’de sosyal güvenliğin finansmanı primli sisteme dayanmaktadır. Prim gelirleri sosyal güvenlik harcamalarını karşılayamadığı durumlarda, oluşan açık genel bütçeden yapılan transferle karşılanmaktadır. Bu sistem, genel sağlık sigortasına hak yerine yükümlülük temelinde özel sigortacılık mantığı ile bakmaktadır ve sağlığın kamu hizmeti niteliğini dikkate almamaktadır (Yıldırım, 2012).

Sosyal güvenlik kurumunun mali durumu, bütçesi, gelir-gider dengesi ve açık finansmanı Çizelge 1’de görülmektedir.

Çizelge 1 : SGK Mali Durum Bütçe, Gelir-Gider ve Açık

	2015 Gerçekleşme	2016 Yıl Sonu Tahmini	2017 Bütçe
Emeklilik Prim Gelirleri	86.163	103.579	114.609
GSS Prim Gelirleri	54.377	64.889	71.427
Diğer Prim Gelirleri	12.499	14.401	15.558
Prim Yapılandırma Gelirleri	6.441	2.753	5.376
Prim Gelirleri	159.480	185.622	206.969
Devlet Katkısı	37.526	45.315	47.746
Diğer Gelirler	23.096	25.398	28.010
TOPLAM GELİR	220.102	256.335	282.726
Emekli Aylıkları	151.990	185.274	206.072
Sağlık Giderleri	59.411	68.647	74.398
Ek ödeme	6.435	7.764	8.705
Faturalı Ödemeler	4.053	4.314	4.658
Diğer Giderler	9.657	10.349	10.517
TOPLAM GİDER	231.546	276.349	304.349
GELİR GİDER DENGESİ	-11.444	-20.014	-21.623
Açık Finansmanı	11.947	20.014	21.623
Devlet Katkısı	37.526	45.315	47.746
Ek Ödeme	6.407	7.718	8.631
Faturalı Ödemeler	6.958	7.352	7.864
Teşvikler	9.795	19.164	23.549
Ödeme Gücü Olmayanların GSS Primi	6.406	6.988	7.226
BÜTÇE TRANSFERİ	79.039	106.550	116.638
Toplam Gelirlerin Toplam Giderleri Karşılama Oranı	95,10%	92,80%	92,90%

Kaynak: ÇSGB, 2017.

Türkiye’de henüz genç bir toplum olmamıza rağmen kayıt dışı istihdamın fazlalığı, erken yaşta emeklilik, karşılıksız sosyal yardım zamları, uzun dönemli aktüeryal dengelerin yeterince gözetilmemesi, devletin yetersiz katkısı, fonların verimli işletilmemesi, sosyal güvenlik kuruluşlarının faaliyet alanları dışına çıkmaları, bu kurumların özerk olmaması, prim tahsilâtlarının yetersizliği, primsiz ödemeler ve kurumsal yetersizlikler, sosyal güvenlik sisteminin sürdürülemez bir duruma gelmesine yol açmaktadır (Arkan, 2010).

Sosyal güvenlik finansman açıkları hazine den karşılanmaktadır. Bütçeden yapılan transferler ile kapatılan bu açıklar vergiler ile değil, borçlanma ile finanse edilmektedir. Söz konusu borçlanmanın maliyeti Hazine tarafından ihraç edilen devlet tahvili faizi üzerinden hesaplanabilmektedir (Yıldırım, 2012).

Yukarıda verilen Çizelge 1'e göre 2015 yılında Sosyal Güvenlik Kurumuna yapılan transferler 79.039 TL. iken 2017 yılı bütçe tahmininde 116.638 TL.'ye yükseleceği düşünülmektedir. Görüldüğü gibi SGK açıklarını kapatılabilmek için yapılan transferler oldukça yüksektir. Açıkların bu şekilde finanse edilmesine devam edilmesi, mali disiplinin bozulmasına neden olabilmektedir.

Ülkemizde açıkların kapatılmasına yönelik bu tarz kaynak aktarımları özellikle 1990 yılların sonundan başlayarak günümüze kadar artarak devam etmektedir. Görülen bu kaynak transferleriyle, gelecek nesillere üzerinde ne kadar ağır bir yük bırakılacağı çok daha net anlaşılmaktadır. Ancak yapılan devlet yardımlarına rağmen sosyal güvenlik kurumunun gelir-gider dengesi tutturulamamıştır. Kurum günümüzde de halen açık vermeye devam etmektedir (Ocak, 2012). Bu durumu yine Çizelge 1'de ayrıntılı olarak görebilmekteyiz.

2015 yılında toplam gelirler 220.102 TL., toplam giderler ise 231.546 TL. iken gelirlerin giderleri karşılama oranı %95,10 olarak gerçekleşmiştir. 2016 yılsonu rakamlarına baktığımızda gelirler 256.335 TL., giderler ise 276.349 TL.'dir. Gelirlerin giderleri karşılama oranı ise yine %92,80 olarak gerçekleşmiştir. Gelir gider dengesinde istenen performansın sağlanabilmesi için; ekonomik büyümenin sağlanması, kayıt dışılığın azalması ve işsizliğin düşmesi için gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

Sosyal güvenlik sisteminin finansal yapısı ile ilgili genel bir değerlendirme yapıldığında, yeniden yapılanma öncesi sürdürülebilirlikten uzak yapının devam ettiği görülmektedir.

5. 2010 – 2016 YILLARI FİNANSMAN AÇIKLARI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Sosyal Güvenlik Kurumunun mali durumu Çizelge 2'de özetlenmektedir.

Çizelge 2 : Sosyal Güvenlik Kurumu Mali Durum Bütçe, Gelir-Gider ve Açık

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016 Yıl Sonu Tahmini	2017 Bütçe
Emeklilik Prim Gelirleri	34.718	42.667	48.650	55.867	74.196	86.163	103.579	114.609
GSS Prim Gelirleri	19.890	26.306	33.354	42.774	47.220	54.377	64.889	71.427
Diğer Prim Gelirleri	12.156	12.816	14.395	18.214	10.880	12.499	14.401	15.558
Prim Yapılandırma Gelirleri	149	7.772	2.961	1.873	2.942	6.441	2.753	5.376
Prim Gelirleri	66.913	89.561	99.359	118.729	135.239	159.480	185.622	206.969
Devlet Katkısı	15.170	21.176	23.537	27.471	30.512	37.526	45.315	47.746
Diğer Gelirler	13.190	13743	20.032	16.814	18.578	23.096	25.398	28.010
TOPLAM GELİR	95.273	124.480	142.929	163.014	184.329	220.102	256.335	282.726
Emekli Aylıkları	78.957	91.615	105.294	119.162	134.392	151.990	185.274	206.072
Sağlık Giderleri	32.556	36.542	44.151	49.938	54.603	59.411	68.647	74.398
Ek ödeme	3.347	3.863	4.432	5.004	5.675	6.435	7.764	8.705
Faturalı Ödemeler	4.258	5.116	2.030	2.372	2.829	4.053	4.314	4.658
Diğer Giderler	2.879	3.579	4.317	6.214	6.902	9.657	10.349	10.517
TOPLAM GİDER	121.997	140.715	160.223	182.689	204.400	231.546	276.349	304.349
GELİR GİDER DENGESİ	-26.724	-16.235	-17.295	-19.675	-20.072	-11.444	-20.014	-21.623
Açık Finansmanı	27.069	16.509	17.250	20.348	20.443	11.947	20.014	21.623
Devlet Katkısı	15.170	21.176	23.537	27.471	30.512	37.526	45.315	47.746
Ek Ödeme	3.314	3.817	4.372	4.639	5.560	6.407	7.718	8.631
Faturalı Ödemeler	5.871	6.147	4.609	4.432	4.691	6.958	7.352	7.864
Teşvikler	3.820	4.720	5.492	7.445	8.598	9.795	19.164	23.549
Ödeme Gücü Olmayanların GSS Primi		403	3.469	6.929	6.277	6.406	6.988	7.226
BÜTÇE TRANSFERİ	55.244	52.772	58.728	71.264	77.392	79.039	106.550	116.638
Toplam Gelirlerin Toplam Giderleri Karşılama Oranı	60%	67,8%	64,6%	%68,2	%71,6	95,10%	92,80%	92,90%

Kaynak: ÇSGB, 2017.

Çizelge 2’de görüldüğü üzere toplam gelirlerin toplam giderleri karşılama oranı yıllar itibariyle iyileşme gösterir iken, 2010 yılında Sosyal Güvenlik Kurumu’na yapılan transferler 55.244 TL iken 2016 yılında bu rakam yaklaşık 2 kat artarak 106.550 TL mertebesine yükselmiştir. Burada sosyal güvenlik sisteminin yaşadığı finansman sorunu, kamu finansmanı üzerinde yarattığı baskı dolayısı ile başta enflasyon olmak üzere diğer temel ekonomik göstergeleri de etkilediği düşünülmektedir.

Finansman açıklarındaki gider azaltıcı politikalar genel olarak harcamaları kısımaya yöneltilirken, gelirleri arttırmaya yönelik politikalar aşağıdaki gibi sayılabilmektedir (Alper, 2011):

- ✓ Kayıt dışı istihdamın varlığı, prim gelirlerinin kısıtlanmasına ve kayıt dışı çalışanlar primsiz şekilde kapsama dahil olduklarında, harcamaların artmasına neden olmaktadır. Bu da, sosyal güvenlik sistemlerinin finansman yapısını olumsuz yönde etkilemektedir.
- ✓ Sistemin sürdürülebilirliği açısından, Sosyal Güvenlik Kurumu’nun aktif sigortalılarının pasif sigortalılarına oranı önemlidir. 2002’den itibaren bu orandaki değişim incelendiğinde aktif-pasif oranının sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sisteminin çok gerisinde olduğu görülmektedir.
- ✓ Sosyal güvenlik sisteminin finansmanı açısından prim gelirleri büyük önem taşımaktadır. Sosyal güvenlik sisteminin yükünü daha çok bağımlı çalışanlar ile kamu çalışanlarının çektiği görülmektedir. Bağımsız çalışanlar alt ve üst sınırdaki kalmak kaydıyla prime esas kazançlarını kendileri beyan ettiklerinden primlerini en düşük basamaktan ödemeye yönelmişlerdir.
- ✓ Sosyal Güvenlik Kurumu kapsamındaki sigortalılar için yapılan toplam sağlık harcamaları ile kapsamdaki kişi başına sağlık, tedavi ve ilaç harcamalarındaki artışta etkisi büyüktür.
- ✓ Sosyal güvenlik kurumlarının finansman açıkları dikkate değer seviyelerde gerçekleşmektedir. Sosyal güvenlik kurumlarının açıklarını bir bütün olarak göstermek gerekirse; Çizelge 2’de görülen, 2010 yılı ile 2016 yılı son tahmini arasındaki bütçe transferlerinin düzenli olarak artış gösterdiği görülmektedir.

6. TÜRKİYE’DE SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ FİNANSMAN AÇIKLARINI ÖNLEMENE YÖNELİK TEDBİRLER

Küreselleşme çerçevesinde oluşan ekonomik yapı, sosyal güvenlik sisteminin finansmanında önemli etkilere yol açmıştır. Bu etkiler, finansman kaynaklarının erozyonu, kayıt dışı istihdamdaki artış, işsizlik, ekonomik krizler ve gelir dağılımındaki eşitsizliklerin artması şeklinde özetlenmektedir (Özsuca, 2003).

Küreselleşme ulus devletlerin finansman kabiliyetlerini erozyona uğratarken, küreselleşmenin etkilediği gelir eşitsizlikleri, yoksullaşma ve işgücü piyasalarının esnekleşmesi gibi olgular kişilerin sosyal güvenlik taleplerini şiddetlendirmiştir. Böylece hükümetler, bir taraftan sosyal istikrarı sağlamaya, diğer taraftan uluslararası rekabet için işgücü maliyetlerini aşağı çekmeye zorlanarak, ‘sosyal güvenlik ikilemi’ ile karşı karşıya kalmışlardır (Özsuca, 2003).

Türkiye’deki Sosyal Güvenlik Sistemi’nin finansman açıklarının kaynakları ile ilgili değişik bakış açıları mevcuttur. Sorunların kaynaklarına ilişkin değişik yaklaşımlar, çözümün arandığı mecraları da farklılaştırmıştır (Helvacı, 2014).

Türkiye’nin Sosyal Güvenlik Sistemi’nde, sistemin çatısını oluşturmak için yeterli olduğu düşünülen, önemli bir altyapı değişikliği yaşanmıştır. Buna rağmen, yeniden yapılanma

planlanırken öne çıkan sorunlara dair beklenen sonuçlar elde edilememiştir. Yeni yapının finansman açıklarında beklenen sonuçları vermemesinin ardında, sistemin ana sorunlarına yönelik bütüncül politikaların uygulanmamış olması bulunmaktadır. Yeniden yapılanma, ekonominin ve sosyal güvenlik sisteminin temel problemlerine yönelik yeterli politikalar üretilmediği takdirde, salt sistem değişikliğine gidilmesinin sorunları çözmediğini göstermiştir (Helvacı, 2014).

Aşağıda kısaca açıklanan çözüm önerileri birbirlerinden bağımsız değildir. Aslında sosyal güvenlik sisteminin finansman açıklarını etkileyen sorunlar birbirlerini de etkilemektedirler. Bu sorunlara yönelik çözümler de bir arada uygulamaya konulduklarında anlamlı olacağı aşikardır.

6.1. Yoksulluk ve Gelir Dağılımında Adaletsizlik

Küreselleşme süreci gelir dağılımı ve yoksulluğun derinleşmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Yoksulluğun artması hem sosyal güvenlik sisteminin gelirlerini azaltmakta, hem de giderlerini arttırmaktadır. Yoksulluk ve gelir dağılımındaki adaletsizlikle mücadele, sosyal güvenlik sisteminin yeni yapılanmasının söylemsel kurgusunda önemli bir yer tutmaktadır. Ancak bu kurgu, daha önce de belirtildiği gibi, sorunun kaynağından uzaklaşmış; yoksulluk ve gelir dağılımındaki adaletsizliklerin sosyal güvenlik sisteminden kaynaklandığını varsaymıştır (Helvacı, 2014).

Sosyal güvenlik sistemleri ile yoksulluk ve gelir dağılımına müdahale etmek elbette mümkündür. Ancak tek başına sosyal güvenlik sistemi bu sorunları ortadan kaldıramamaktadır.

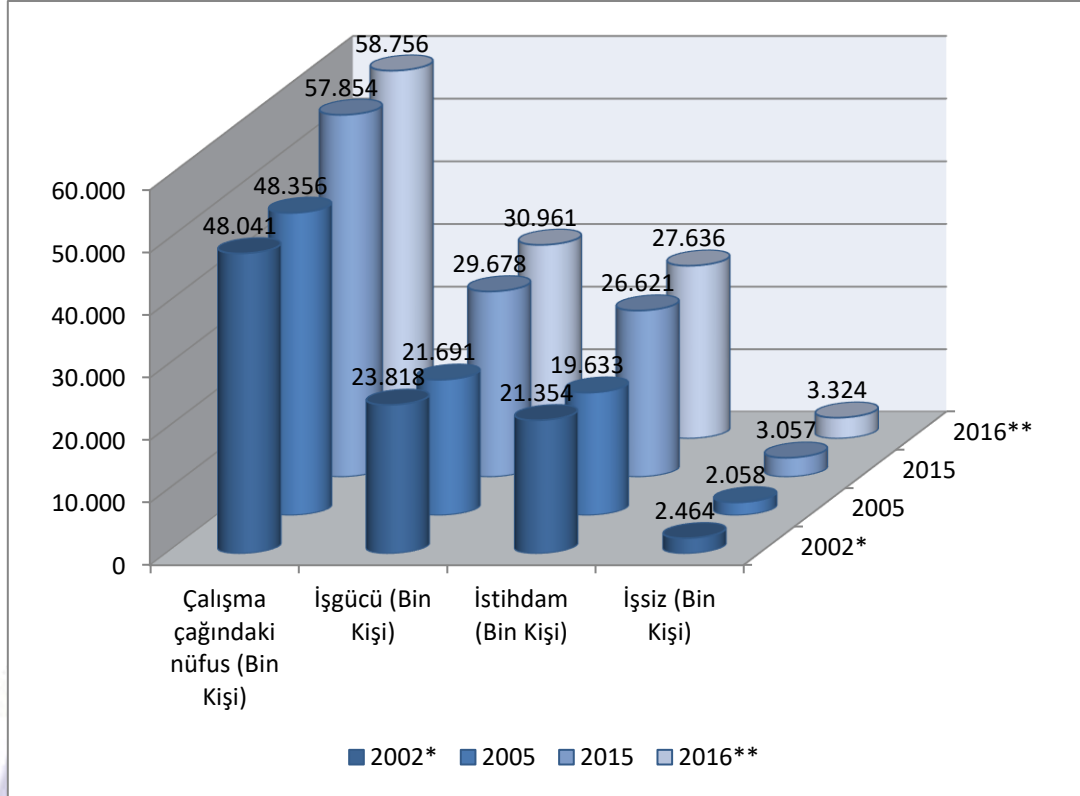
İstihdam olanaklarını artırma yolunda çaba harcamadan sosyal güvenlik sistemi üzerinden yoksullukla mücadele etmek yeterli olmamaktadır. Kaldı ki, istihdam artırıcı politikalar ve kayıt dışı istihdam ile mücadele artmadığında, yoksulluk ileri dönemlere de sirayet etmektedir. “Tarım, kırsal alanlar, küçük ölçekli işletmeler, kadın, çocuk, yaşlı ve eğitimsiz nüfus kayıt dışı istihdam açısından kırılgan kesimleri oluşturmaktadır” (Özşuca, 2006). Bunlar aynı zamanda, yoksullukla en fazla karşılaşan kesimlerdir.

Netice olarak, kayıt dışılığın engellenmesi, yeni iş olanaklarının ortaya çıkarılması, yoksul kesimin işgücüne katılımının sağlanması ve ekonomik altyapıya ilişkin bütüncül politikaların yaratılması yoksulluk ve gelir dağılımındaki adaletsizlikle mücadelede, temel yaklaşımı oluşturmaktadır.

6.2. İşgücüne Katılma Oranları Ve İşsizlik

Türkiye gibi sosyal güvenlik sisteminin finansmanının temelini aktüeryal dengelerin oluşturduğu ülkelerde, nüfusun mümkün olduğunca fazla işgücü piyasasına dahil olması arzu edilmektedir. İşgücüne katılım oranı ve istihdam oranlarındaki düşüklük, genç nüfus yapısına rağmen, sosyal güvenliğin finansman kaynaklarını etkilemektedir (Özşuca, 2006; DPT, 2007).

Şekil 1’de görüldüğü gibi, Türkiye’nin 2005-2015 yılları arasında yaklaşık 7 milyon istihdam artışı sağladığı görülmektedir. Genç bir nüfusa sahip olmak, sosyal güvenlik sistemi açısından büyük bir fırsat olarak değerlendirilmektedir. Ancak bu fırsatın kullanılması, özellikle genç nüfusa nicel ve nitel olarak uygun istihdam olanaklarının sağlanması ile mümkün olabilmektedir (Gökbayrak,2010).

*2002 verisi eski seriye göre hazırlanmıştır.

**Ağustos 2016

Kaynak: ÇSGB, 2017.

Şekil 1 : Türkiye’de İşgücü Piyasasındaki Gelişmeler

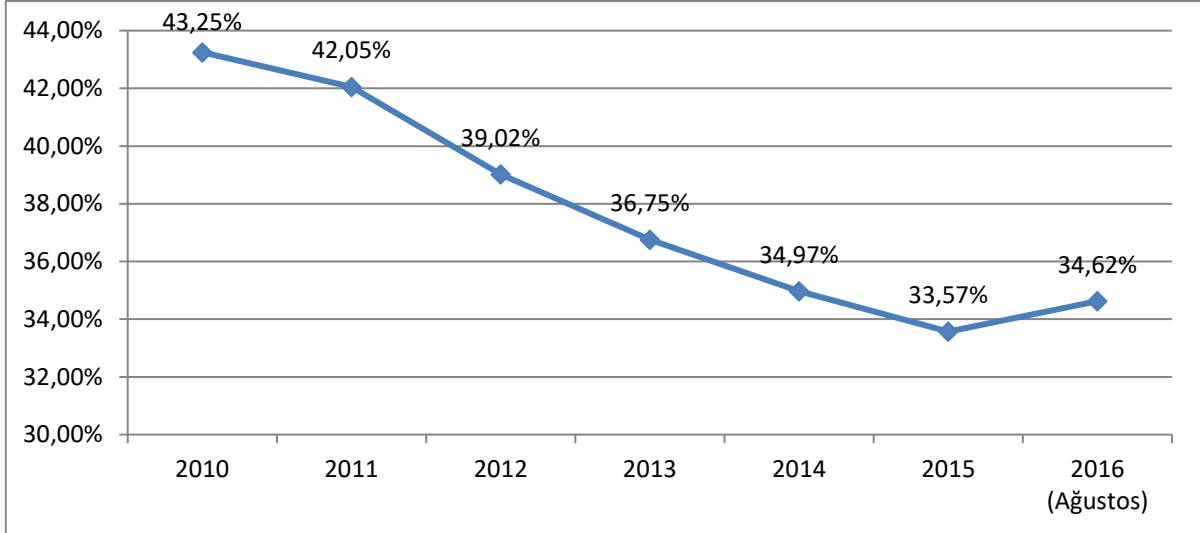
6.3. Kayıt Dışı İstihdam

Türkiye’deki Sosyal Güvenlik Sistemi’nin sorunlarının ana kaynağı, ulusal emek piyasalarında gözlenen kayıt dışılık ve marjinalleşme özelliklerinde yatmaktadır (Yeldan ve Köse, 1999).

Tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de kayıt dışı istihdamın kaynağı sosyo-ekonomik yapıdır. Sosyo-ekonomik yapının bir anda değişmesi nasıl mümkün değilse kayıt dışı istihdamın bir anda önlenmesi ve azaltılması mümkün değildir. Ancak uzun vadede yapılan sistematik plan ve programlar çerçevesinde ortadan kaldırılabilir bir durumdur. Kayıt dışı istihdamla mücadelenin başarılı olması ve istenilen sonuçlara ulaşabilmesi için, yasal ve idari anlamda yapılan düzenlemelerin etkin politika araçları ile desteklenmesi ve bu mücadeleyi de tüm toplumun desteklemesi gerekmektedir (Yereli ve Karadeniz, 2004).

Şekil 1’den de görüldüğü gibi, kayıt dışı istihdamla mücadele kapsamında 2010-2015 yılları arasında yaklaşık %10’luk bir iniş gerçekleşmiştir. Kayıt dışı istihdamla mücadelede önlem alınması gereken konulardan ilki kayıt dışı istihdama neden olan istihdama ait mali yüklerin azaltılmasıdır. Türkiye’de yapılan vergi ve sosyal güvenlik prim kesintilerinin toplamının brüt ücrete ve iş gücü maliyetine oranı çok yüksektir. Bu oranların azaltılması gerekir. Sosyal Güvenlik Kurumlarının kendi içerisinde ve Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları arasında yaşadığı iletişim eksikliği ve koordinasyonsuzlukların ortak veri tabanı ve bilişim teknolojisinin kullanılarak ortadan kaldırılması gerekmektedir. Türkiye’de kayıt dışı istihdamın önlenmesi için işsizlik oranında azaltılması gerekmektedir (Candan, 2007).

Kaynak: ÇSGB, 2017.

Şekil 2 : Kayıt Dışı İstihdam Oranları

6.4. Ekonomik Krizler

Küreselleşme hareketi ile piyasaların birbirlerine eklenmeleri, ülkelerde yaşanan krizlerin küresel boyuta taşınmasına neden olmuştur. Ancak sosyal güvenlik sisteminin krizlerden etkilendiği kabul edilse de, yeniden yapılanma sonrası sistemin, hedeflerini büyük ölçüde gerçekleştirememesini salt krizlere bağlamak da analizi doğru sonuçlara ulaştırmamaktadır. Kuralları net ve anlaşılır şekilde ortaya konulan, “uzun dönemli aktüeryal dengeleri kuracak, işlevi ve etkinliği açısından tutarlı ve sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sistemi...” (Özşuca, 2003), ekonominin yapısal problemlerini hedef alan politikalarla birleştirildiğinde, sosyal güvenlik sisteminin krizlere karşı duyarlılığı düşürülebilecektir (Helvacı, 2014).

7. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

1990’lı yıllardan itibaren Türkiye’deki Sosyal Güvenlik Sistemi, başta finansman krizi olmak üzere çeşitli sorunlar yaşamaya başlamıştır. 1999 yılındaki İşsizlik Sigortası Kanunu ile sistemin yapısı aynı bırakılmış; temelde gelirleri arttıran ve giderleri azaltan politikalar uygulamaya konulmuştur. Bu yasayı takiben 2001 yılında, sisteme yeni bir yapı getiren Bireysel Emeklilik Yatırım ve Tasarruf Sistemi Kanunu ile özel emeklilik sistemi kurulmuş ve çeşitli tarihlerdeki düzenlemelerle özel emeklilik sübvansiyonuna edilmeye başlanmıştır.

Kamunun sosyal güvenlik alanında sunduğu hizmetlerin yetersizliği özel sektörün bu alandaki faaliyetlerini arttırmıştır. Ancak, günümüzde özel sektörün sunduğu hizmet fiyat/performans ölçütünde değerlendirildiğinde “özel” bir unsur taşımamaktadır.

Toplumsal örgütlenmenin, özel sektörün rekabet ve kar önceliklerine dayandırılması küresel sermayenin genel stratejilerindedir (Özüğürü, 2003). Bireysel emeklilik sistemine dahil olan firmaların güçlendirilmesi ve özendirilmesi amacıyla primlerin %25’i oranında devlet katkısı sağlanmaktadır. Üst gelir gruplarındakilerin özel emeklilik sistemlerine dahil olabildikleri dikkate alındığında, bu uygulama gelirin yeniden dağıtımını anlayışıyla ters düşmektedir. Ayrıca bu katkılar, firmaların sisteme dahil olanlardan aldıkları işletme giderlerini telafi edebilmek ve karlılıklarını arttırma olanakları sağlamak için de kullanılmaktadır.

Bireysel emeklilik sisteminin sübvansiyonlarının kaldırılması ile elde edilecek gelir, sosyal güvenlik sisteminin sorunlarını gidermek amacıyla, başka alanlara yönlendirilmelidir. Bireysel emeklilik sistemi tamamlayıcı nitelikte kaldığı ve devlet katkısından arındırıldığı

sürece kabul edilebilir bir sistemdir. Sistemin bazı kesimlerin savunduğu gibi zorunlu hale getirilmesi ise, Türkiye için ağır toplumsal sonuçlar doğuracaktır (Helvacı, 2014).

Yapılan değişikliklerin beklenen etkileri göstermemesi ve 2001 krizinin sorunları daha da derinleştirilmesi, çözümün sistemin topyekun yeniden yapılandırılmasında aranmasına sebep olmuştur. 2003 yılından 2006 yılına bir dizi yasal düzenleme ile bu yönde çalışmalar yapılsa da tespit edilen eksiklikler dolayısıyla düzenlemeler Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir.

Yeniden yapılanma çabaları temel olarak, 2006 yılında oluşturulan ve eksikleri nedeniyle 2008 yılından itibaren tam anlamıyla yürürlüğe giren 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile hayat bulmuştur.

Yeniden yapılanmada kritik nokta, sürecin temelini oluşturan bakış açılarıdır. Ancak sorunların kaynağı olarak sistemin kendisi görülmüş, mikro ve makro düzeydeki ekonomik dinamiklerin sistemi etkilediği gerçeği dışlanmıştır.

Sosyal güvenlik sistemi, sosyal refah devleti anlayışının bir gereği ve devletin asli görevi olarak kabul edilirse finansmanının, yükümlülük esasına göre değil, hak esasına göre belirlenmesi uygun olmaktadır. Ancak uygulamada sosyal güvenliğin finansmanı işveren ve işçiler tarafından ödenen primlerle sağlanmaya çalışılmakta, yetmemesi durumunda bütçeden transferler gerçekleştirilmektedir.

- ✓ Devlet, sosyal güvenlik kurumunun açıklarını bütçeden transfer yoluyla finanse eden kuruluş olarak değil, işçi ve işveren yanında üçüncü taraf olarak prim ödemek suretiyle sisteme katılabilir. Bu katılma sürekli ve bütün işyerleri için geçerli olmalıdır. Bu tedbirin tamamlayıcısı olarak, ancak kendi payını ödeyen işverenin bu katkıdan faydalanması, ödemediği zaman devlet katkısını da kendisinin ödemek zorunda kalacağı bir cezai yaptırımın uygulanması uygun olacaktır. Sistem teşvik edici ve cezalandırıcı unsurları birlikte işletebilir. Böylece işçi ve işverenin prim yükü azalacak ve kayıt içi istihdamın özendirilmesi sağlanmış olacaktır.
- ✓ Kayıt dışı istihdam rakamlarında, teknolojik yenilikler, yasal düzenlemeler ve konuya ilişkin doğrudan projeler neticesinde, bir takım gelişmeler gözlemlenmiştir. Buna karşın, kayıt dışı istihdam rakamları seviye olarak değerlendirildiğinde, oldukça yüksek seyretmektedir. Kayıt dışı istihdamı önleyebilmek için istihdam üzerindeki mali yükümlülükleri azaltıcı önlemlerin alınması gerekmektedir. İstihdam üzerindeki yükler azaltıldığında, hem istihdam artacak hem de kayıt dışılık azalacaktır.
- ✓ Sistemin finansmanını zorlaştıran aktif sigortalı sayısının pasif sigortalı sayısına oranının düşük olması yine etkin sorunlardan bir diğeridir. Sosyal sigorta tekniğine göre aktif/pasif sigortalı oranı en az 4 olmalıdır. Bir başka deyişle en azından 4 çalışanın 1 emekliyi finanse etmesi gerekmektedir. Bu oran OECD ülkelerinde 6 dolayındadır. Genç nüfusun istihdama dahil olmasını sağlayacak yeni teşviklerin sunulması aktif sigortalı sayısını artırmak için etkili bir yol olacağı düşünülmektedir.

Sorunlardan bir diğeri ise; sosyal güvenlik sistemi dışındaki ekonomik değişkenler dikkate alınmamış ve sistemin gelirleri düzensizleşerek çeşitli af ve borç yapılandırmaları ile gelir elde edilmeye çalışılmıştır. Böylelikle prim afları ile geçmişte yükümlülüklerini yerine getirmeyen sigortalılarla düzenli ve sürekli prim ödeyenler aynı çizgiye getirilmemelidir. Siyasi iktidarların da sigortalıları bu yönde bir beklenti içine sokacak uygulamalardan kaçınmaları gerekmektedir.

Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminde yaşanan sorunlar, sistemin sürdürülebilirliğini engellemekte ve makroekonomik dengeleri bozmaktadır. Sosyal güvenlik sisteminin etkin ve verimli çalışabilmesi mevcut sorunların asgariye indirilmesiyle mümkündür. Türkiye’de genç nüfus yapısına rağmen sosyal güvenlik sisteminde önemli sorunlar yaşanmaktadır.

Sosyal güvenlik finansman açıkları hazineden karşılanmaktadır. Bütçeden yapılan transferler ile kapatılan bu açıklar vergiler ile değil, borçlanma ile finanse edilmektedir. SGK açıklarını kapatabilmek için yapılan transferlerin maliyeti oldukça yüksektir. Devletin sosyal güvenlik açıkları nedeniyle yüksek oranlarda finansman yüküyle karşılaşmaması için yukarıda açıklamaya çalışılan etkenlerin yanı sıra; işgücüne katılım oranının yükseltilmesi, denetimlerin sıklığı, kaçak işçiliğin ya da çocuk işçilerin önlenmesi, sigortalının çalışma süresinin eksik bildirilmemesi, çalışanların gerçek ücretlerinin kuruma bildirilmesi v.b. birçok düzenlemenin bir arada sürdürülmesi gerekmektedir.

Görüldüğü gibi SGK açıkları açısından yukarıda sayılan nedenlerle mücadele önemlidir. Ancak bu mücadelenin başarılı olması istenilen sonuçlara ulaşabilmesi için, yasal ve idari anlamda yapılan düzenlemelerin etkin politika araçları ile desteklenmesi ve bu mücadeleyi de tüm toplumun desteklemesi gerekmektedir. Toplumda sosyal güvenlik bilincinin artırılması için, zorunlu eğitimde sosyal güvenlik dersi verilmeli ve medya aracılığı ile sürekli bilgilendirme yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Alper, Y. (2011). “Sosyal Güvenlik, Sosyal Politika”, (Ed. A. Tokol & Y. Alper), Dora Yayıncılık, Bursa, 161-194.
- Balkır, Z. G. (2000). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Hakları, İnsan Hakları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 246-264.
- Çubuk, A. (1983). Sosyal Politika ve Sosyal Güvenlik, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayını, Ankara.
- Dilik, S. (1994). Sosyal Güvenlik, TTK, Ankara.
- Erol, A. & Yıldırım, E. (2004). Tüm Yönleriyle Bireysel Emeklilik Sistemi, 2. Baskı, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara.
- Güzel, A. & Okur, A. R. (1998). Sosyal Güvenlik Hukuku, Beta Basım Yayın, İstanbul.
- Kabataş, Y. (2010). Sosyal Güvenlik Kurumu’nun Sağlık Harcamalarının Denetimi ve Stratejik Bir Model Önerisi, Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- Koç, M. (2004). Sosyal Güvenlik Sisteminin Tarihi Gelişimi ve Türk Sosyal Güvenlik Sistemi, Ofis Matbaacılık, Malatya.
- Talas, C. (1997). Toplumsal Politika, İmge Kitabevi, Ankara.
- Yereli, A.B. & Karadeniz, O. (2004). Kayıt Dışı İstihdam, Odak Yayınevi, Ankara.

MAKALELER

- Gençler, A. (1999). “Sosyal Politika Açısından İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku”, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- Gökbayrak, Ş. (2010). “Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Dönüşümü”, Çalışma ve Toplum, (26): 141-162.
- Özşuca, Ş. T. (2003). “Küreselleşme ve Sosyal Güvenlik Krizi”, SBF Dergisi, 58(2): 133-152.

Özşuca, Ş. T. (2006). “Küreselleşme Sürecinde Sosyal Güvenlik ve İşgücü Piyasası”, Tes-İş Dergisi, Kasım, 48-52.

Özüğurlu, M. (2003). “Sosyal Politikanın Dönüşümü ya da Sıfatın Suretten Kopuşu”, Mülkiye Dergisi, 27(239): 59-73.

Şenatalar, B. (2003). “Sağlık Ekonomisine Genel Bir Bakış”, C.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi, 4(25): 25-30.

Yeldan, E. & Köse, A.H. (1999). “Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Yapısal Sorunları Üzerine Gözlemler”, Mülkiye Dergisi, 23(217): 87-95.

Turan, E. (2003). “Sosyal Güvenlik Hakkı”, Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi, 7(3), <http://www.kamu-is.org.tr/pdf/7316.pdf>, 1, Erişim Tarihi: 03.05.2017.

TEZ VE PROJELER

Arkan, Ö.F. (2010). “Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Finansman Açıkları ve Ülkelere Göre Karşılaştırmalı Analizi”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Candan, M. (2007). “Kayıt Dışı İstihdam, Yabancı Kaçak İşçi İstihdamı ve Toplumumuz Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Etkileri”, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Yayınlanmış Uzmanlık Tezi, Ankara.

Gazioğlu, Ş. (2013). “Sosyal Güvenlik Kurumunda Hizmet Kalitesi: Yalova Örneği”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.

Helvacı, H. (2014). “Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yeniden Yapılanma ve Finansman Krizine Etkileri”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

İpek, Z.H. (2007). “Türkiye’de Sosyal Güvenlik Açıklarının Kamu Maliyesi Üzerindeki Yükü (Reformlar Bağlamında)”, Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kitapçı, İ. (2007). “Sosyal Devlet Işığında Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Sorunları ve Reform Arayışları”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Isparta.

Ocak, N. (2012). “Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminde Reform Sürecinin Analizi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Yıldırım, H. (2012). “Türkiye’de 2001’den Günümüze Kayıt Dışı Ekonominin Sosyal Güvenlik Kurumu Açıkları Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

DİĞER YAYINLAR

ÇSGB, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2017). 2017 Bütçe Sunumu, TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu.

DPT, Devlet Planlama Teşkilatı. (2007). Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu, T.C. Başbakanlık, Ankara.

Lindert, L. (2002). “Survey of Social Assistance in OECD Countries”, <http://www.worldbank.org/>, Erişim Tarihi: 14.04.2017.